

PIOTR HRECIŃSKI
ZENON UCHNAST

TYPY CHARAKTERU A OBRAZ SIEBIE

W artykule opisano wielowymiarowe związki między typem charakteru a strukturą obrazu siebie. Badania przeprowadzono w grupie 174 studentów teologii, wykorzystując Kwestionariusz Stylów Działania (KSD) Z. Uchnasta oraz Tennessee Skalę Obrazu Siebie (TSCS) W. H. Fittsa, w tłumaczeniu i opracowaniu Uchnasta. Za pomocą pierwszej metody określono typy charakteru w badanej grupie, natomiast druga metoda posłużyła do opisu struktury obrazu siebie. Przeprowadzone analizy ujawniły istnienie pozytywnego obrazu siebie w grupie osób ukierunkowanych na współdziałanie (synergiczny lub ostrożny typ charakteru). Natomiast negatywny obraz siebie mają osoby ukierunkowane na zabezpieczanie siebie (dostosowujący się lub rywalizujący typ charakteru). Odmienna konfiguracja wyników w skalach TSCS między osobami o typach charakteru zorientowanego na współdziałanie a osobami o typach charakteru zorientowanego na zabezpieczanie siebie wskazuje, że zasadnicza, jakościowa różnica w charakterze osób polega na ich podstawowej orientacji na współdziałanie albo zabezpieczanie siebie.

Słowa kluczowe: charakter, typy charakteru, obraz siebie, style działania, współdziałanie, zabezpieczanie siebie.

Problematyka charakteru, choć głęboko zakorzeniona w filozofii i psychologii, na przestrzeni lat cieszyła się większą lub mniejszą popularnością. Współcześnie zagadnienie to jest często pomijane w podręcznikach psychologii. Taki stan rzeczy można zauważyć także w polskim piśmiennictwie psychologicznym, w którym ciągle znaczącą pracą, poświęconą charakterowi, jest napisana

MGR PIOTR HRECIŃSKI – Instytut Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin; piotradam@student.kul.pl

PROF. ZENON UCHNAST – Zakład Psychologii Różnic Indywidualnych i Diagnostyki Psychologicznej, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, ul. Zielona 27, 33-300 Nowy Sącz; e-mail: uchnast@kul.lublin.pl

w 1959 r. książka Józefa Pastuszki *Charakter człowieka*. Nie oznacza to jednak, że treści związane z charakterem, ze względu na swoją mniejszą popularność, zostały zupełnie wyłączone ze współczesnej tematyki psychologicznej.

Wśród współczesnych autorów poruszających zagadnienie charakteru na polu psychologii na uwagę zasługuje Cloninger (1994a, 1994b), twórca psychobiologicznej koncepcji osobowości. Chcąc zbudować wielowymiarową koncepcję osobowości, która pozwalałaby uwzględniać zarówno czynniki biologiczne, społeczne, psychologiczne, jak i kulturowe, włączył zagadnienie charakteru do ogólnego modelu osobowości. Autor ten kreśli również wzajemne relacje między charakterem a temperamentem i osobowością (Hornowska, 2007).

W ostatnich latach powrót do tematyki charakteru zauważa się w jednym z najdynamiczniej rozwijających się nurtów psychologii, nazywanych psychologią pozytywną. Peterson i Seligmann (2004), współtwórcy nowego nurtu, wskazali, że obecnie większość mieszkańców Stanów Zjednoczonych dostrzega znaczenie kształtowania charakteru i zмага się z jego kryzysem w szkolnictwie, sporcie, mediach, produkcjach filmowych, w świecie biznesu i polityki. Czołowi przedstawiciele psychologii pozytywnej prowadzą szeroko zakrojony projekt badań, dotyczący sił charakteru, takich jak ciekawość, życzliwość, nadzieja. Opracowany przez nich Inwentarz Sił VIA (*VIA Inventory of Strength – VIA-IS*) prócz wersji papierowej dostępny jest także w formie formularza internetowego¹ (Peterson, Park, 2007).

Psychologiczne ujęcie charakteru proponowane przez Pastuszkę, a także badania nad charakterem prowadzone przez twórców psychologii pozytywnej, reprezentują bardziej podejście opisowe niż wyjaśniające w stosunku do tego zagadnienia. Ponadto żaden ze współczesnych badaczy nie próbuje stworzyć typologii charakteru. W niniejszym artykule podjęto próbę wyodrębnienia i opisu stwierdzonych w badanej grupie typów charakteru. Prezentowane ujęcie czerpie swoje inspiracje z koncepcji syndromu poczucia bezpieczeństwa według Maslowa (1986) oraz telicznego aspektu charakteru w koncepcji Sterna (1938).

W przeciwieństwie do badań nad charakterem, w ciągu ostatnich 30 lat dało się zauważyć duże zainteresowanie problematyką *self*, a co za tym idzie, przeprowadzono wiele badań empirycznych uwzględniających koncepcję siebie. Przedmiotem niniejszego artykułu jest ustalenie współzmienności między typami charakteru a obrazem siebie.

¹ Formularz można znaleźć na stronie internetowej Ośrodka Psychologii Pozytywnej (Positive Psychology Center): www.ppc.sas.upenn.edu

I. TYPOLOGIA SYNDROMU POCZUCIA BEZPIECZEŃSTWA
WEDŁUG A. H. MASŁOWA
I KONCEPCJA TYPU CHARAKTERU WEDŁUG W. STERNA

Maslow (1986), jeden z głównych przedstawicieli kierunku humanistycznego w psychologii, uważał, że właściwe rozumienie człowieka staje się możliwe wówczas, gdy jest on ujmowany jako całość organizowana dążeniem do rozwoju własnych potencjalności. Zdaniem autora, ów rozwój dokonuje się przez realizację potrzeb znajdujących się na coraz wyższym poziomie, zgodnie z określoną hierarchią. Potrzeby te można ująć w dwie zasadnicze grupy, którym odpowiada odmienna, jakościowo różna motywacja. Potrzeby podstawowe są źródłem motywacji obrony, wyrażającej się w zachowaniach ukierunkowanych na zaspokojenie fizjologicznych wymagań organizmu oraz zapewnienie bezpieczeństwa, przynależności i uznania. Natomiast źródłem dla motywacji wzrostu umożliwiającej samoaktualizację, czyli rozwój pełni możliwości człowieka, są potrzeby wyższe (estetyczne, poznawcze, moralne, religijne). Chociaż początkowo Maslow (1990) pełen rozwój osoby uznawał za bezpośrednie następstwo zaspokojenia potrzeb podstawowych, z czasem coraz mocniej akcentował znaczenie, jakie ma dla samoaktualizacji pomyślnie rozwiązanie podstawowego dylematu rozwojowego: Bezpieczeństwo < Osoba > Wzrost (Maslow, 1971, 1986). W ten sposób proces zdrowego rozwoju zależy nie tylko od sprzyjających warunków otoczenia, ale również od wolnych wyborów jednostki pomiędzy przyjemnościami bezpieczeństwa a lękiem przed wzrastaniem. Każdy krok naprzód, choć sprzyja aktualizacji własnych potencjalności, jest bowiem także wejściem w nieznaną i oznacza porzucenie wcześniejszego sposobu życia (Maslow, 1986, s. 52). Rozwiązanie wspomnianego dylematu rozwojowego wiąże się z przyjęciem określonej, ogólnej orientacji życiowej, ujawniającej się syndromem funkcjonowania na poziomie potrzeb braku albo syndromem funkcjonowania na poziomie potrzeb wzrostu. Wymienione sposoby funkcjonowania mogą być ujęte w terminach orientacji charakterologicznej.

Intuicje Masłowa wiążące funkcjonowanie osoby z typologią syndromu poczucia bezpieczeństwa są bliskie typologii funkcjonowania osoby w świecie zaproponowanej wcześniej przez Sterna (1938). Autor ten, pisząc o charakterze, ujmował go jako dyspozycję woli osoby ludzkiej, która urzeczywistnia swój rozwój w bezpośredniej interakcji z otoczeniem, które może być odbierane przez człowieka jako zbiór nie mających dla niego znaczenia przedmiotów i zdarzeń (*świat obcy*) lub zostać przez niego uznane za środowisko odpowiednie do rozwoju potencjalności osoby (*świat osobowy*). Ta druga relacja wobec środowiska,

w której staje się ono *światem osobowym*, została określona mianem *konwergencji* i ma decydujące znaczenie w kształtowaniu indywidualności.

Celińska (2007) wskazuje, że zgodnie z koncepcją Sterna, każde działanie osoby, ujmowanej jako *unitas multiplex*, ma charakter podmiotowy i zmierza do urzeczywistnienia osobowości jako celu nadrzędnego poprzez realizację celów/wartości częściowych, przynależnych do grupy celów wsobnych (*autotelicznych*) lub pozaosobowych (*heterotelicznych*). Cele wsobne wyrażają się w dążeniu do *samozachowania* i umożliwiają utrzymanie wewnętrznej integralności osoby. Choć aktywność ta nie odpowiada w pełni ludzkim możliwościom i przypomina bardziej działania reaktywne, stanowi podstawę do dalszego różnicowania i organizowania wewnętrznej spójności osoby. Działaniem o charakterze wsobnym jest również *samorozwój*, wyrażający się w akcentowaniu własnej odrębności, umacnianiu poczucia własnej wartości i mocy w świecie odbieranym jako *obcy*. Również ta aktywność, nastawiona na zabezpieczanie swego *status quo*, nie urzeczywistnia pełni możliwości ludzkich i domaga się dopełnienia w działaniach dotyczących wyboru celów/wartości pozaosobowych, związanych ze współpracą z innymi ludźmi oraz realizacją takich ideałów, jak prawda, dobro, piękno (s. 107-111, 130-131).

Indywidualna organizacja celów/wartości, która przyjmuje konkretny kształt w działaniu, została przez Sterna określona jako charakter. Nie wyraża się on w formie wrodzonych cech osobowości, lecz jest pojmowany jako „czynne i podmiotowe ustosunkowanie się do świata, a zatem do oferowanych przez jego uwarunkowania celów/wartości, które stanowią nie tylko wyzwania, lecz również możliwości rozwoju – doskonalenia indywidualności” (Stern, 1950, s. 608-615 – za: Celińska 2008, s. 13).

W zależności od sposobu ustosunkowania się osoby do świata, w koncepcji Sterna można wyróżnić dwie jakościowo odrębne orientacje charakterologiczne, wyrażające się w stylu działania ukierunkowanym na współdziałanie albo zabezpieczanie siebie. Ich zwięzły opis znajduje się w tabeli 1.

Tab. 1. Charakterystyka stylów działania w koncepcji Sterna
(opracowano na podstawie Bulzak, Celińska-Miszczuk, 2009)

Styl działania	Obraz świata	Opis zachowań
Ukierunkowany na współdziałanie	osobowy (konwergentny), umożliwiający rozwój własnych potencjalności	Własne możliwości i wewnętrzna integralność jest realizowana w relacjach interpersonalnych i społecznych
Ukierunkowany na zabezpieczanie siebie	obcy (niekonwergentny), obojętny lub zagrażający	Dominują działania obronne i indywidualistyczne, np. troska o zapewnienie sobie odpowiedniej pozycji w świecie, wzrost siły i skutecznej rywalizacji z otoczeniem

II. OBRAZ SIEBIE I JEGO FUNKCJONALNE RELACJE Z CHARAKTEREM

Problematyka *self* była podejmowana na gruncie różnych nurtów w psychologii. Obraz siebie zajął centralne miejsce w teorii Rogersa (1959) i posłużył do wyjaśniania wielu zjawisk w funkcjonowaniu osobowości. Przyczynił się także do rozumienia procesu terapeutycznego. Autor ten ujmuje obraz siebie jako: „[...] zorganizowaną, spójną konstrukcję pojęciową, złożoną ze spostrzeżeń ja, czyli samego siebie, oraz spostrzeżeń relacji tego ja ze światem zewnętrznym i z innymi ludźmi. Elementami tej konstrukcji są także wartości przypisywane owym spostrzeżeniom. Jest ona elastyczna i nieustannie się zmienia, ale w każdym określonym momencie stanowi pewną całość. Można ją sobie uświadomić, może ona również być nieświadoma” (Rogers, 1991, s. 32).

Łąguna (1996) wskazuje, że obraz siebie w teorii Rogersa kształtowany jest przez interakcje człowieka z otoczeniem. Jakość doświadczeń odnoszonych do własnej osoby w kontakcie z innymi buduje pozytywny lub negatywny stosunek do samego siebie. Najważniejsze pod tym względem są relacje ze znaczącymi osobami w okresie dzieciństwa. Rodzice lub opiekunowie zazwyczaj okazują akceptację dla wybranych aspektów zachowania dziecka, w ten sposób także ono zaczyna akceptować pewne aspekty własnej osoby, a inne odrzucać bądź zafałszowywać. Elementy nieprzystające do pożądanego obrazu siebie są zniekształcane lub wypierane w celu zaspokojenia potrzeby akceptacji, pogłębiają jednak rozbieżność między utrzymywanym obrazem siebie a rzeczywistymi doświadczeniami. Jeśli owa rozbieżność jest zbyt duża, a proces obronny ulegnie załamaniu, koncepcja siebie zostaje rozbita, wywołując stan dezintegracji. Proces ponownej integracji wymaga na nowo bezwarunkowej akceptacji w relacjach z innymi. Osoby zintegrowane i dobrze funkcjonujące charakteryzują się elastycznym obrazem siebie, w którym jest miejsce na przyjęcie w niezafałszowany sposób wszystkich doświadczeń (s. 37-39).

Zarówno posiadanej koncepcji siebie, jak i charakterowi przypisuje się funkcję stabilizującą wobec ludzkiego działania. Interesująca wydaje się zatem kwestia wzajemnych relacji między tymi konstruktami. Charakter, choć nie zawsze w jednakowy sposób ujmowany przez psychologów, niezmiennie odnoszony jest do pewnej formy działania osoby w świecie. Obserwując różnorodność zachowań konkretnego człowieka, możemy podjąć próbę opisanego jego charakteru, i odwrotnie, znając charakterologiczny rys osoby, możemy przewidywać pewien rodzaj jej zachowań. W koncepcji Sterna istotne jest powiązanie charakteru, z obrazem świata, jaki kształtuje w sobie określony człowiek. Styl działania,

przez który ujawnia się charakter, jest bowiem pochodną obrazu świata (Celińska, 2008).

Również obraz siebie uważany jest za regulator ludzkiego działania. Zależność między obrazem siebie a zachowaniem ujmuje się niekiedy w formułę: „tacy w życiu jesteśmy i tak funkcjonujemy, jaki mamy obraz siebie” (Bielecki, Nowicki, 1991, s. 68). Odkrycie wzajemnej współzależności między sposobami zachowań człowieka i posiadanym przez niego obrazem siebie skłania niektórych praktyków do modyfikacji zachowań klienta przez dokonywanie zmian w obrazie własnej osoby. Obraz siebie nie jest jednak ani przyczyną sprawczą, ani siłą napędową ludzkiej aktywności, a przy tym naturalnym procesem jego formowania jest właśnie kontakt ze światem, stanowiący zbiór istotnych doświadczeń, szczególnie w odniesieniu do relacji interpersonalnych (Łaguna, 1996, s. 36-38).

Doświadczenie konstruktywnej relacji interpersonalnej przez klientów Rogersa, które pociągało za sobą zmiany w ich obrazie siebie i zachowaniu, można również interpretować jako pozytywne doświadczenie świata reprezentowanego przez terapeuta. Świat, dotąd uważany przez osobę za niesprzyjający jego rozwojowi (niekonwergentny, obcy), w czasie sesji terapeutycznej stawał się światem sprzyjającym (konwergentnym, osobowym), uruchamiając proces zmiany ustosunkowania się człowieka do niego. Interesujące jest, że z biegiem czasu Rogers chętniej stosował terapię grupową, uważając ją za bardziej wartościową. Taka forma pracy pozwalała zaś klientowi na kontakt ze światem, który był pełniej reprezentowany przez większą liczbę ludzi.

Skoro charakter i obraz siebie uważane są za regulatory funkcjonowania człowieka, uzasadnione jest poszukiwanie wielowymiarowych związków istniejących między tymi dwiema zmiennymi. Mało jest jednak prac badawczych poświęconych wzajemnej zależności charakteru i obrazu siebie. Tłumaczy ten stan rzeczy brak większego zainteresowania zagadnieniem charakteru w drugiej połowie ubiegłego stulecia oraz związany z tym w dużej mierze brak odpowiednich narzędzi badawczych do jego różnicowania. Wypracowany w ostatnich latach Kwestionariusz Stylów Działania (KSD), autorstwa Z. Uchnasta (2008a), umożliwia wyróżnienie orientacji charakterologicznej i w łatwy sposób może być stosowany jako metoda kryterialna w badaniach korelacyjnych. Autor tego narzędzia w 2008 r. opublikował przeprowadzone przez siebie badania, dotyczące typów charakteru i ich korelatów osobowościowych w wymiarze współdziałanie–zabezpieczanie siebie. Badania zostały wykonane z zastosowaniem Kwestionariusza Stylów Działania oraz m.in. Testu Przymiotnikowego ACL H. G. Gougha i A. B. Heilbruna.

Badając współzależności między wyodrębnionymi stylami działania a uśrednionymi wynikami Testu Przymiotnikowego ACL ustalono, że osoby zorientowane na współdziałanie względem osób zorientowanych na zabezpieczanie siebie: (1) uzyskały istotnie wyższe wyniki w skalach wyrażających potrzebę osiągnięć, dominacji, wytrwałości, porządku, udzielania wsparcia oraz afiliacji; (2) uzyskały istotnie niższe wyniki w skalach wyrażających potrzebę wycofania i wsparcia ze strony innych; (3) osiągnęły wyższe wyniki w skali przystosowania osobistego i zaufania do siebie; (4) opisując siebie, częściej wybierały przymiotniki pozytywne; (5) nie różniły się profilem idealnego obrazu siebie.

Przytoczone wyniki empiryczne potwierdziły związek charakteru i obrazu siebie. Można zatem żywić uzasadnione przekonanie, że dalsza eksploracja wzajemnych zależności między omawianymi konstruktami dostarczy więcej danych umożliwiających pogłębione interpretacje i wyciąganie wniosków praktycznych.

III. PROGRAM BADAŃ

1. *Problem badawczy i cel badań*

Przeprowadzone badania mają na celu odpowiedzieć na pytanie: Jakie wielowymiarowe związki zachodzą pomiędzy typem charakteru a strukturą obrazu siebie? Postanowiono także zweryfikować następującą hipotezę: Osoby o typie charakteru zorientowanego na współdziałanie mają bardziej pozytywny obraz siebie niż osoby o typie charakteru zorientowanego na zabezpieczanie siebie.

2. *Metody badawcze*

Badania własne przeprowadzono z zastosowaniem dwóch metod: Kwestionariusza Stylów Działania (KSD) autorstwa Z. Uchnasta (2008a) oraz Tennessee Skali Obrazu Siebie (TSCS) W. H. Fittsa (1965; Fitts, Roid, 1988), w tłumaczeniu i opracowaniu Z. Uchnasta (1995).

Kwestionariusz Stylów Działania (KSD), skonstruowany przez Uchnasta (2008a), umożliwia identyfikację orientacji charakterologicznej zgodnie z typologią syndromu funkcjonowania na poziomie potrzeb braku lub potrzeb wzrostu według koncepcji Masłowa oraz zaproponowaną przez Sterna typologią charakteru ujmowanego jako sposób funkcjonowania w świecie konwergentnym lub niekonwergentnym. Metoda składa się ze 120 stwierdzeń, do których badani ustosunkowują się przez wybranie jednej z pięciu możliwych odpowiedzi: całkowicie

falszywe, raczej fałszywe, nie jestem zdecydowany, raczej prawdziwe, całkowicie prawdziwe.

KSD zawiera cztery skale główne: dwie dookreślające orientację charakterologiczną na współdziałanie (ASI, RS) oraz dwie dookreślające orientację na zabezpieczanie siebie (RZ, DZ). Nazwy przypisane poszczególnym zestawom, grupom i czynnikom odpowiadają nazwom skal i czynników w KSD; przedstawiono je w tabeli 2.

Tab. 2. Skale i czynniki w KSD (Uchnast, 2008b)

Orientacja na działanie (W)		Orientacja na zabezpieczanie siebie (Z)	
1. Proaktywny, przedsiębiorczy (PP-W)	4. Racjonalny, obiektywny (RO-W)	7. Przywódca, dbający o uznanie (PD-Z)	10. Nastrojowy, labilny (NL-Z)
2. Empatyczny, altruistyczny (EA-W)	5. Ambitny, niezależny (AN-W)	8. Afektowany, demonstratywny (AF-Z)	11. Ugodowy, dostosowujący się (UD-Z)
3. Spontaniczny, otwarty (SO-W)	6. Odpowiedzialny, zadaniowy (OZ-W)	9. Nierówny, unikowy (NU-Z)	12. Skrępowany, wycofujący się (SW-Z)
Wynik ogólny: Aktualizujący siebie i innych (ASI)	Wynik ogólny: Realizujący siebie (RS)	Wynik ogólny: Rywalizujący, zaradny (RZ)	Wynik ogólny: Dostosowujący się, zachowawczy (DZ)

Ponieważ orientacja na współdziałanie (W) jest uważana za jakościowo różną od orientacji na zabezpieczanie siebie (Z), wymiar współdziałanie–zabezpieczanie siebie (WZ) nie jest obliczany przez proste uśrednienie wyników uzyskiwanych w dwunastu czynnikach. Otrzymuje się go jako wynik formuły regresji wielokrotnej między dwunastoma czynnikami KSD a wskaźnikiem Synergicznej aktualizacji siebie (por. Uchnast, 2000, 2010), korelującym pozytywnie ze wskaźnikiem Prężności osobowej (PO).

Wymiar WZ można taktować jako skalę strukturalną lub jako czynnik II stopnia. Wyniki wysokie uzyskiwane w tej skali są miarą orientacji na współdziałanie w świecie odbieranym jako konwergentny oraz tendencji do poszerzania relacji z nim. Wyniki niskie są natomiast miarą orientacji na zabezpieczanie siebie w świecie uznawanym za niebezpieczny i zagrażający.

Tennessee Skala Obrazu Siebie (TSCS) W. H. Fittsa. Do opisu obrazu siebie wykorzystano w niniejszej pracy Tennessee Skalę Obrazu Siebie (TSCS)

W. H. Fittsa (1965, Fitts, Roid, 1988), w tłumaczeniu i opracowaniu Z. Uchnasta (1995). Metoda ta umożliwia wielowymiarowy opis własnej osoby, z wyszczególnieniem wewnętrznych i zewnętrznych wymiarów obrazu siebie, oraz pozwala określić stopień zmienności tych wymiarów. Prace nad skalą zostały rozpoczęte przez Fittsa w 1955 r. Ostateczna wersja skali składa się ze 100 stwierdzeń, do których osoba badana ustosunkowuje się przez wybranie jednej z pięciu możliwych odpowiedzi: całkowicie fałszywe, raczej fałszywe, nie jestem zdecydowany, raczej prawdziwe, całkowicie prawdziwe.

Metoda może być stosowana w ramach poradnictwa psychologicznego, a także diagnozy klinicznej. W tabeli 3 przedstawiono skale wersji poradnianej, wykorzystane do opisu obrazu siebie w prezentowanych badaniach.

Tab. 3. Skale kontrolne i wyznaczniki obrazu siebie w TSCS
(opracowano na podstawie: Uchnast, 1995)

Skale kontrolne	1. Samokrytycyzm	(SK)	otwartość i zdolność do samokrytycyzmu w przedstawianiu obrazu własnej osoby
	2. Rozkład odpowiedzi	(RO)	sposób udzielania odpowiedzi na pięciostopniowej skali
	3. Wynik ogólny	(WO)	obraz siebie badanego oraz ogólny stosunek do własnej osoby
Wymiary wewnętrzne (WW)	4. Tożsamość	(TO)	spostrzeganie tego, kim jestem, za kogo się uważam
	5. Zadowolenie z siebie	(ZS)	zadowolenie z obrazu siebie
	6. Zachowanie	(ZA)	ocena osoby w odniesieniu do tego, co robi i jak funkcjonuje
Wymiary zewnętrzne (WZ)	7. Self fizyczny	(SF)	spostrzeganie fizycznego aspektu własnej osoby
	8. Self moralno-etyczny	(SM)	samoocena w obszarze własnego życia moralnego
	9. Self osobisty	(SO)	poczucie własnej wartości i bycia adekwatną jednostką niezależnie od oceny innych
	10. Self rodzinny	(SR)	spostrzeganie siebie w relacji do najbliższych osób
	11. Self społeczny	(SS)	spostrzeganie siebie w relacji do ludzi w ogóle
Zmienność wymiarów (ZW)	12. Zmienność obrazu siebie – wynik ogólny	(ZWO)	tendencja do rozdzielania poszczególnych aspektów obrazu siebie i oceniania ich całkowicie niezależnie
	13. Zmienność wymiarów zewnętrznych	(ZWZ)	niespójność obrazu siebie w jego wymiarach zewnętrznych
	14. Zmienność wymiarów wewnętrznych	(ZWW)	niespójność obrazu siebie w jego wymiarach wewnętrznych

3. Grupa badanych osób

Badaniami objęto grupę 174 studentów teologii; średnia wieku: $M = 25,3$; $SD = 3,4$. Badania miały charakter anonimowy i dobrowolny.

4. Charakterystyka osób o odmiennych typach charakteru

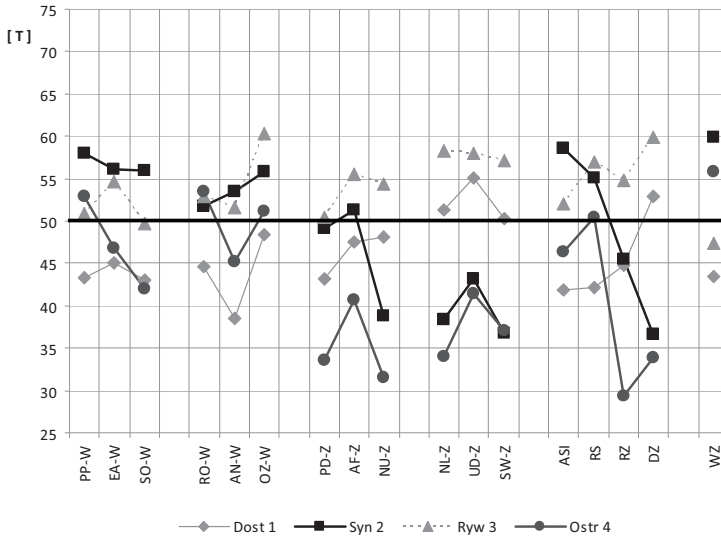
W celu ustalenia w grupie eksperymentalnej najbardziej typowych profili charakteru przeprowadzono niehierarchiczną analizę skupień metodą k -średnich na wynikach uzyskanych od wszystkich badanych osób ($N = 174$) w czterech głównych skalach KSD (ASI, RS, RZ, DZ). W rezultacie tej procedury uzyskano cztery skupienia, którym – odpowiednio do profilów – nadano nazwy: skupienie I ($N = 38$; 21,84%) – typ dostosowujący się; skupienie II ($N = 54$; 31,03%) – typ synergiczny; skupienie III ($N = 45$; 25,86%) – typ rywalizujący; skupienie IV ($N = 37$; 21,26%) – typ ostrożny.

Statystyki opisowe oraz wyniki testów różnic między skupieniami w głównych czynnikach KSD umieszczono w tabeli 4, natomiast graficzną charakterystykę wyodrębnionych typów przedstawiono na wykresie 1.

Tab. 4. Statystyki opisowe dla wyodrębnionych skupień i wskaźniki różnic między nimi

Skupienia/Typ		I Dostosowujący się $N = 38$		II Synergiczny $N = 54$		III Rywalizujący $N = 45$		IV Ostrożny $N = 37$		ANOVA		Test Gamesa- Hovella $\alpha = 0,05$
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	F	p	
Aktualizujący siebie i innych	ASI	41,79	7,23	58,65	5,39	52,02	9,91	46,30	7,70	41,22	0,000	AB DEF
Realizujący siebie	RS	42,11	8,12	55,09	9,32	57,00	8,54	50,46	8,48	24,01	0,000	ABC F
Rywalizujący, zaradny	RZ	44,76	7,61	45,56	6,17	54,80	9,44	29,41	7,59	73,97	0,000	BCDEF
Dostosowujący się, zachowawczy	DZ	52,84	8,77	36,56	6,54	59,91	7,74	33,89	7,39	120,7	0,000	ABCD F

Różnice istotne między skupieniami: A [I-II]; B [I-III]; C [I-IV]; D [II-III]; E [II-IV]; F [III-IV]

Wykres 1. Profile z wyników średnich w czynnikach KSD dla wyodrębnionych typów charakteru

Uzyskanie istotnych różnic w wielu głównych czynnikach KSD między wyodrębnionymi skupieniami pozwala na wniosek, że skupienia te przedstawiają odmienne typy charakteru badanych osób: dwa o orientacji na współdziałanie oraz dwa o orientacji na zabezpieczanie siebie. Konfiguracja czynników KSD dla poszczególnych skupień umożliwia następujący opis wyodrębnionych typów charakteru.

Typ I – Dostosowujący się – tworzy go 38 osób, co stanowi 21,84% całej badanej grupy. Osoby te charakteryzuje największa względem pozostałych grup reaktywność działań (PP-W). Wykazują też słabą empatię i małą zdolność do zachowań altruistycznych (EA-W), a także małą otwartość i spontaniczność zachowań (SO-W). Wyróżniają się wśród innych typów najmniejszym obiektywizmem i racjonalnością (RO-W), wykazują najmniejsze ambicje i niezależność (RO-W). Choć ich odpowiedzialność mieści się na poziomie przeciętnym (OZ-W), wykazuje jednak tendencję do najniższego poziomu w stosunku do innych typów. Można więc przyjąć, że podejmowane przez nie lub powierzone im obowiązki wypełniane są bez pasji i własnej inicjatywy. Swoją aktywnością nie zabiegają o uznanie i raczej nie zależy im na zwróceniu na siebie uwagi otoczenia (PD-Z). Nie są zbyt ekspresyjne w ukazywaniu swoich uczuć (AF-Z).

Niekiedy mogą przejawiać zachowania unikowe (NU-Z), wycofywać się z trudnych dla nich sytuacji lub ujawniać tendencje konformistyczne (UD-Z, SW-Z). Należą do osób, które ulegają nastrojom (NL-Z). Uzyskana konfiguracja wyników pozwala charakteryzować te osoby jako skłonne do zachowań sztywnych, obronnych, ukierunkowanych za zabezpieczenie swego *status quo*.

Typ II – Synergiczny – utworzyły 54 osoby, czyli 31,03% wszystkich badanych. Osoby te wyróżniają się największą przedsiębiorczością oraz przekonaniem, że przez swoje wybory decydują o kształcie własnego życia (PP-W). Spośród innych typów są najbardziej otwarte i spontaniczne (SO-W), mają dużą zdolność zrozumienia innych i podejmowania działań altruistycznych (EA-W). Nie wyróżniają się pod względem swojej racjonalności (RO-W), wykazują przeciętny, choć wyższy od typu I i IV poziom ambicji i niezależności (AN-W); są odpowiedzialne (OZ-W). Ujawniają przeciętną troskę o własne uznanie wśród innych (PD-Z), nie wyróżniają się demonstrowaniem swoich uczuć (AF-Z). Charakteryzuje je wyraźnie niski poziom działań unikowych (NU-Z), zmienności nastrojów (NL-Z) i wycofywania się (SW-Z), rzadko wybierają zachowania konformistyczne (UD-Z). Badani z tej grupy wykazują zatem zdecydowane ukierunkowanie na współdziałanie z innymi dla rozwoju swoich możliwości oraz potencjalności innych osób, są otwarci i pełni inicjatywy.

Typ III – Rywalizujący – tworzy 45 osób, co stanowi 25,86% wszystkich badanych. Osoby z tej grupy charakteryzują się najwyższą względem pozostałych typów podatnością na nastroje (NL-Z), oportunistem (UD-Z), wycofywaniem się z niekorzystnych dla nich sytuacji (SW-Z), demonstratywnością (AD-Z) i zachowaniami unikowymi (NU-Z). Ich przedsiębiorczość (PP-W) i otwartość (SO-W) znajduje się na poziomie przeciętnym. Charakteryzuje je duża zdolność do empatii wobec innych osób i podejmowania działań odpowiadających potrzebom i oczekiwaniom otoczenia (EA-W), co jednak, ze względu na nasiloną obecność zachowań zabezpieczających siebie, raczej służy osiąganiu własnych korzyści niż świadczeniu bezinteresownej pomocy. Choć mają przeciętne ambicje (AN-W), potrafią wykazać się dużą odpowiedzialnością za realizowane zadania (OZ-W), przez co mogą zdobywać uznanie innych. Uzyskany układ wyników sugeruje, że osoby te są zdolne do skutecznego zabiegania o zabezpieczenie siebie.

Typ IV – Ostrożny – tworzy 37 osób (21,26% wszystkich badanych). Osoby te wyróżniają się najniższymi względem pozostałych typów wynikami w czynnikach orientacji na zabezpieczenie siebie. Są najmniej przywódcze i nie zabiegają o uznanie innych (PD-Z), nie są afektowane (AF-Z) ani unikowe (NU-Z), raczej nie ulegają nastrojom (NL-Z). Podobnie jak badani typu synergicznego,

wykazują niskie skłonności do zachowań konformistycznych (UD-Z) i wycofywania się (SW-Z), przejawiają jednak nieco mniejszą od nich proaktywność (PP-W). Należą również do osób, które charakteryzują się niskim poziomem empatii (EA-W) i spontaniczności (SO-W). Poziom ich racjonalności, obiektywności (RO-W) oraz odpowiedzialności (OZ-W) mieści się w zakresie wyników przeciętnych, natomiast ambitność i niezależność (AN-W) poniżej średniej, choć jest istotnie wyższa od poziomu charakterystycznego dla typu dostosowującego. Mimo obecnych istotnych różnic w niektórych czynnikach KSD u osób należących do tego typu, całościowy profil tej grupy jest podobny do profilu typu synergicznego, funkcjonowanie tych osób charakteryzuje się jednak większą ostrożnością.

5. Struktura obrazu siebie u osób o różnych typach charakteru

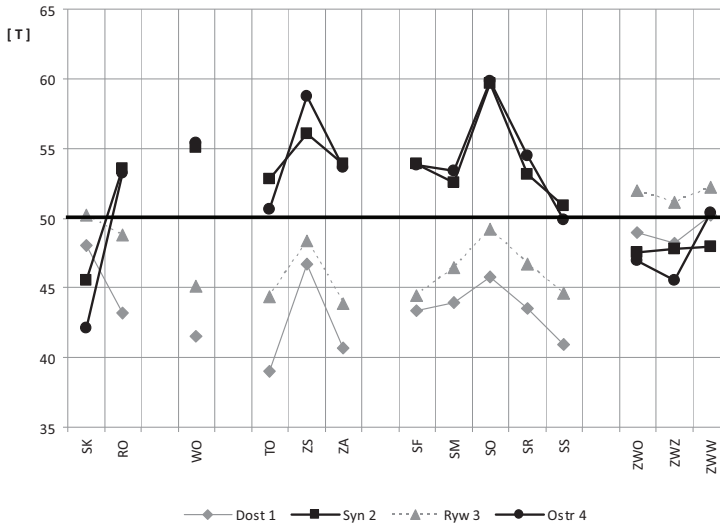
W celu sprawdzenia, czy istnieją różnice w strukturze obrazu siebie między osobami należącymi do wyodrębnionych typów charakteru, wyniki uzyskane przez badanych w Tennessee Skali Obrazu Siebie (TSCS) poddano analizom MANOVA i ANOVA. Całościowe porównanie skal wykazało statystyczne różnice (MANOVA: $F = 2,48$; $p \leq 0,001$), co oznacza, że istnieją istotne zależności między typami charakteru (KSD) a strukturą obrazu siebie (TSCS). Rezultaty analiz zamieszczono w tabeli 5, a profile z wyników średnich przedstawiono na wykresie 2.

Wyniki uzyskane w skalach kontrolnych TSCS wskazują, że nieco bardziej samokrytyczne (SR) są osoby o typie rywalizującym (III) i dostosowującym się (I), i tym różnią się w sposób istotny statystycznie od typu ostrożnego (IV), który osiągnął najniższy wynik w tej skali, co może oznaczać niechęć do przyznawania się do własnych słabostek. Sposób udzielenia odpowiedzi (RO) ujawnia zaś wysoki poziom ostrożności lub brak zdecydowania w prezentacji siebie u osób typu dostosowującego się (I). Różnice w wynikach w skali RO między pozostałymi grupami nie są istotne statystycznie, choć typ synergiczny (II) i ostrożny (IV) wykazał się największym zdecydowaniem w wyborze odpowiedzi.

Tab. 5. Porównanie typów charakteru
w zakresie wyników uzyskanych w skalach TSCS

Skale kontrolne w TSCS	I Dosto- sowujący się <i>N</i> = 38		II Syner- giczny <i>N</i> = 54		III Rywa- lizujący <i>N</i> = 45		IV Ostrożny <i>N</i> = 37		ANOVA		Test Gamesa- -Hovella $\alpha = 0,05$
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	
Samokrytycyzm (SK)	48,03	8,56	45,56	8,33	50,24	6,71	42,08	9,65	7,20	0,000	CD F
Rozkład odp. (RO)	43,16	9,84	53,57	9,54	48,82	10,39	53,19	9,71	9,96	0,000	A C
Wynik ogólny (WO)	41,50	10,63	55,04	8,39	45,09	10,53	55,41	6,71	24,59	0,000	A CD F
Tożsamość (TO)	38,97	12,01	52,76	9,01	44,33	11,16	50,60	7,84	16,60	0,000	A CD F
Zadowolenie z siebie (ZS)	46,68	9,27	56,04	9,17	48,36	9,77	58,73	6,16	17,90	0,000	A CD F
Zachowanie (ZA)	40,68	9,77	53,92	7,20	43,82	10,43	53,62	8,18	24,66	0,000	A CD F
Self fizyczny (SF)	43,39	10,22	53,93	9,07	44,47	10,35	53,84	9,28	15,16	0,000	A CD F
Self moralno-etycz. (SM)	43,97	8,77	52,56	8,62	46,49	10,59	53,38	7,19	10,94	0,000	A CD F
Self osobisty (SO)	45,82	10,39	59,63	9,24	49,24	10,44	59,78	5,74	25,43	0,000	A CD F
Self rodzinny (SR)	43,55	11,14	53,15	8,24	46,71	10,82	54,46	8,22	11,92	0,000	A CD F
Self społeczny (SS)	40,89	8,89	50,85	6,69	44,62	9,07	49,86	6,95	14,73	0,000	A CD F
Zmienność – wynik ogólny (ZWO)	48,92	9,53	47,54	8,37	51,96	8,24	46,95	8,41	2,97	0,033	D F
Zmienność wymiarów zewn. (ZWZ)	48,21	8,65	47,80	8,08	51,09	7,97	45,51	6,85	3,44	0,018	F
Zmienność wymiarów wew. (ZWW)	50,21	9,52	47,93	8,49	52,18	9,21	50,35	9,14	1,84	0,142	–
MANOVA: $F = 2,48$; $df_1 = 42$; $df_2 = 466,503$; $p \leq 0,001$											

Różnice istotne między skupieniami: A [I-II]; B [I-III]; C [I-IV]; D [II-III]; E [II-IV]; F [III-IV]

Wykres 2. Profile z wyników średnich w skalach TSCS dla wyodrębnionych typów charakteru

Uogólniony obraz siebie. Statystycznie istotne okazały się różnice w skali ogólnego obrazu siebie (WO) między parami typów: dostosowującego się (I) i rywalizującego (III) z jednej strony oraz synergicznego (II) i ostrożnego (IV) z drugiej strony. Najbardziej pozytywny obraz siebie mają osoby o synergicznym (II) i ostrożnym (IV) typie charakteru. Osoby z typu dostosowującego się (I) uzyskały najniższe wyniki w tej skali, choć statystycznie zbliżone do typu rywalizującego (III).

Wymiary wewnętrzne obrazu siebie. Na podstawie analizy wyników uzyskanych przez badanych w wymiarach wewnętrznych obrazu siebie: tożsamości (TO), zadowolenia z siebie (ZS) i zachowania (ZA) stwierdzono zbliżony układ wyników, poniżej średniej, u osób o typie dostosowującym się (I) i rywalizującym (III). Podobną konfigurację wyników, tym razem powyżej średniej, tworzą natomiast osoby należące do typu synergicznego (II) i ostrożnego (IV). Różnice między tymi dwoma parami typów są istotne statystycznie. Oznacza to, że badani należący do typu synergicznego (II) i ostrożnego (IV) mają dużo bardziej pozytywny obraz tego, kim są (TO) i jak funkcjonują (ZA), a także wykazują wyższy poziom samoakceptacji (ZS). Odwrotna sytuacja zachodzi wśród osób tworzących typ dopasowujący się (I) i rywalizujący (IV). Mają one bardziej negatywny

obraz własnej tożsamości (TO) i działania (ZA) oraz są mniej zadowolone z siebie (ZS).

Wymiary zewnętrzne obrazu siebie. Podobnie jak poprzednio, statystycznie istotne okazały się różnice między parami typów: dostosowującego się (I) i rywalizującego (III) z jednej strony oraz synergicznego (II) i ostrożnego (IV) z drugiej strony. Największa różnica między parami skupień występuje w skali self osobisty (SO), co oznacza, że osoby o charakterze typu synergicznego (I) i ostrożnego (IV) uważają się, niezależnie od oceny innych osób, za bardziej wartościowe i adekwatnie funkcjonujące. Dużo lepiej oceniają też własną fizyczną atrakcyjność, stan zdrowia i sprawność fizyczną (SF). Osoby te osiągnęły, względem pozostałych dwóch typów, wyższe wyniki w obrazie własnego funkcjonowania w relacjach społecznych (SS), rodzinnych (SR), a także wyżej oceniają swoją moralność (SM), choć wyniki tych trzech wymienionych skal są zbliżone do średniej. Wszyscy badani najniżej oceniają swoją wartość i adekwatność w stosunkach z ludźmi w ogóle (SS), natomiast najbardziej przychylnie oceniają self osobisty (SO). Na zbliżonym poziomie do self moralno-etycznego (SM) określają obraz samego siebie we własnym środowisku rodzinnym (SR).

Zmienność wymiarów obrazu siebie. W stosunku do pozostałych grup, osoby o typie rywalizującym (III) ujawniły największą tendencję do traktowania poszczególnych aspektów obrazu siebie rozłącznie i oceniania ich niezależnie od siebie, co świadczy o mniejszej stabilności obrazu własnej osoby.

Przeprowadzona analiza wyników uzyskanych w skalach TSCS przez osoby należące do różnych typów charakteru wskazuje na największe zróżnicowanie w obrazie siebie między badanymi o podstawowej orientacji charakterologicznej zorientowanej na współdziałanie (typy synergiczny i ostrożny) a ukierunkowanymi na zabezpieczanie siebie (typy dostosowujący się i rywalizujący).

*

Podjęty w niniejszym artykule problem badawczy dotyczył poszukiwania związku między typem charakteru a obrazem siebie. Na podstawie wyników, uzyskanych przez badane osoby ($N = 174$) w KSD, wyodrębniono cztery typy charakteru: typ dostosowujący się (21,84%) – charakteryzuje się skłonnością do zachowań sztywnych, obronnych, ukierunkowanych na zabezpieczenie swego *status quo*; typ rywalizujący (25,86%) – przejawia zdolność do skutecznego zabiegania o zabezpieczanie siebie; typ synergiczny (31,03%) – wykazuje zdecydowane ukierunkowanie na współdziałanie z innymi dla rozwoju swoich możliwości oraz potencjalności innych osób; charakteryzuje się otwartością i inicja-

tywą; typ ostrożny (21,26%) – zbliżony do typu synergicznego, jednak w działaniu nadmiernie ostrożny.

Wyodrębnione grupy zostały porównane ze sobą pod kątem wyników uzyskanych w skalach obrazu siebie w TSCS. Przeprowadzone analizy ujawniły istnienie pozytywnego obrazu siebie u osób charakteryzujących się synergicznym lub ostrożnym typem charakteru. W szczególności pozytywny obraz siebie u tych osób wyraża się w przekonaniu o własnej wartości, sympatii i zaufaniu do siebie. Osoby te pozytywnie postrzegają to, kim są i za kogo się uważają, a także to, jak funkcjonują, wykazując dużą samoakceptację. Lepiej też oceniają siebie w relacjach z własną rodziną i pozarodzinnymi. W porównaniu z osobami o stylu działania zorientowanym na zabezpieczanie siebie są dużo bardziej zadowolone z własnego wyglądu i sprawności fizycznej, lepiej też postrzegają stan własnego zdrowia. Wykazują także nieco większą zwartość poszczególnych ocen sformułowanych w różnych aspektach obrazu siebie.

Natomiast negatywny obraz siebie mają osoby o dostosowującym się lub rywalizującym typie charakteru. Uzyskują one dużo niższe wyniki zarówno w wewnętrznych, jak i zewnętrznych wymiarach obrazu siebie. Ujawniają tym samym małe zaufanie w stosunku do siebie, małe przekonanie o własnej wartości, częściej czują się niechciane, zażenowane i nieszczęśliwe. Uwagę zwraca względnie niska samoocena tych osób, dotycząca własnej sprawności fizycznej, wyglądu zewnętrznego i stanu zdrowia.

Znamienne jest podobieństwo struktury pozytywnego obrazu siebie u osób o typach charakteru zorientowanego na współdziałanie oraz zbliżona do siebie konfiguracja wyników w skalach TSCS u osób o typach charakteru zorientowanego na zabezpieczanie siebie. Istnienie tych podobieństw potwierdza, że zasadnicza, jakościowa różnica w charakterze osób polega na ich podstawowej orientacji na współdziałanie albo zabezpieczanie siebie. W szczególności badani o odmiennej orientacji charakterologicznej różnili się między sobą przekonaniem, że przez podejmowane decyzje można nadawać kształt własnemu życiu, oraz poczuciem odpowiedzialności za to, jak ono wygląda, a także byciem nierównym i unikowym. Najbardziej jednak polaryzowały ich zachowania nacechowane dostosowywaniem się do innych, wycofywaniem się w sytuacjach braku aprobaty oraz uleganie nastrojom.

Okazało się ponadto, że mierzone przez KSD dyspozycje, takie jak empatia, zadaniowość czy przywódcość, nie mają w badanej grupie prostego związku z orientacją charakterologiczną i strukturą obrazu siebie, ale są wykorzystywane przez poszczególne osoby na różny sposób, w realizacji właściwych dla nich celów i wartości.

Porównując prezentowane wyniki z wynikami uzyskanymi we wcześniejszych badaniach z użyciem KSD (Uchnasta, 2008b), na uwagę zasługuje fakt, że typy synergiczny i dostosowujący się uzyskały w obu badaniach podobną konfigurację wyników w czynnikach KSD. Oznacza to, że stosowany kwestionariusz dobrze opisuje obecne w populacji skrajne typy charakteru. Analogiczna sytuacja istnieje w przypadku typów pośrednich, choć podobieństwo typu ostrożnego do synergicznego oraz rywalizującego do dostosowującego się w badaniach prezentowanych w niniejszym artykule okazało się większe.

Odnosząc się do wyników uzyskanych w teście ACL w badaniach Uchnasta z 2008 r., potwierdza się większe zaufanie do siebie, lepsze przystosowanie i otwartość na innych wśród osób zorientowanych na współdziałanie w porównaniu z osobami o charakterze zorientowanym na zabezpieczanie siebie. Choć ogólna współzmiennność między typem charakteru a obrazem siebie w obu badaniach okazała się spójna, użycie kwestionariusza TSCS pozwoliło na opis obrazu siebie w takich wymiarach, jak self fizyczny, moralny, osobisty, rodzinny, społeczny oraz ocenę zmienności tych wymiarów.

Zbliżone struktury charakteru znalazły się także w badaniach Bulzaka i Celińskiej-Miszczuk (2009), przeprowadzonych w grupie studentów z użyciem KSD oraz Skali Psychologicznej Jakości Życia (SPJŻ) Z. Uchnasta (2007). Osoby o typach charakteru zorientowanego na współdziałanie wykazały większe zadowolenie z życia i większe poczucie własnej wartości, ujawniając jednocześnie wyższy poziom poczucia aktualnego sensu życia. Współzmiennność ta, w świetle prezentowanych badań z wykorzystaniem TSCS, została potwierdzona pozytywnym obrazem siebie u osób ukierunkowanych na współdziałanie oraz wyższymi wynikami w ocenie tego, kim są i za kogo się uważają. Pozytywna ocena w obszarze tożsamości tłumaczy więc wyższe poczucie aktualnego sensu życia.

Całość przeprowadzonych w artykule analiz potwierdza słuszność przyjętej hipotezy: osoby o typie charakteru zorientowanego na współdziałanie mają bardziej pozytywny obraz siebie niż osoby o typie charakteru zorientowanego na zabezpieczanie siebie, i zależność ta jest znacząca.

Prezentowane badania umożliwiają sformułowanie pewnych wniosków praktycznych. Badane osoby to studenci, którzy prócz tego, że decydują się na dalszy rozwój intelektualny, zazwyczaj w tym okresie czasu uzyskują coraz większą niezależność od własnych rodzin, konfrontując się z nowym otoczeniem. Jest to zatem okres dalszego kształtowania swojej tożsamości, układania swych relacji z nowym środowiskiem oraz kształtowania odniesienia do samego siebie w perspektywie określonych oczekiwań. To wszystko jest okazją i wyzwaniem do formacji własnego charakteru. Badania dotyczące charakteru, a także jego współ-

zmienności z obrazem siebie oraz jakością życia wykazały, że styl działania ukierunkowany na współdziałanie jest bardziej korzystny dla dobrostanu jednostki oraz jej społecznego funkcjonowania. Wiąże się on z umiejętnością łączenia działań podejmowanych na rzecz własnego rozwoju i pozbawionego manipulacji współdziałania z innymi. Stąd badani powinni znać swoje własne potrzeby i szanować potrzeby innych. Kształtowaniu tej orientacji charakterologicznej sprzyjać może także organizowanie działań wymagających współpracy, promocja zachowań związanych ze współdziałaniem, wspólne rozwiązywanie problemów, poznawanie racji i potrzeb innych osób.

Kształtowanie orientacji na współdziałanie, zgodnie z założeniami teoretycznymi, wymaga transcendowania potrzeb braku poprzez realizację potrzeb wyższych, czyli podejmowanie celów/wartości pozaosobowych. Sam dostęp do świata wartości lub próba wywierania nacisku na ich realizację nie okazały się jednak wystarczające dla rozwoju bez pozytywnego aktu woli określonej osoby. Wybór tego, co wymagające, może zaś budzić lęk, chęć wycofania lub podjęcia zachowań konformistycznych. Warto zaznaczyć, że tego typu działania okazały się nasilone wśród badanych osób zorientowanych na zabezpieczanie siebie. W tym miejscu ujawnia się szczególne znaczenie osób pełniących rolę wychowawców i nauczycieli. Stoi przed nimi zadanie związane nie tylko z wprowadzaniem w szeroki świat wartości, ale również redukcji lęku związanego z trudem rozwoju (labilność i nastrojowość wyraźnie różnicuje wyodrębnione style działania).

Według koncepcji Sterna, jedynie pozytywne ustosunkowanie się do świata umożliwia pełny rozwój posiadanych przez osobę potencjalności. Styl działania ukierunkowany na współdziałanie wiąże się zatem z posiadaniem obrazu świata jako sprzyjającego lub przynajmniej umożliwiającego taki rozwój. Stosunek do świata kształtuje się przede wszystkim w najbliższym dla człowieka środowisku, w interakcjach z innymi osobami. Obecność konwergentnych cech otoczenia umożliwia również zmiany w ustosunkowaniu się osoby do świata. Zasadę konwergencji warto zatem uwzględnić w działalności dydaktycznej, grupach zainteresowań i oddziaływaniach wychowawczych. W praktyce oznacza to: mieć czas dla studentów, pomagać w wyznaczaniu celów i budowaniu strategii ich osiągnięcia, powierzać adekwatne do możliwości osoby obowiązki i zadania.

Dostępność KSD, który okazał się sprawdzonym i łatwym w użyciu narzędziem, umożliwiającym nie tylko opis charakteru, ale także dającym możliwość tworzenia typologii, z pewnością sprzyja prowadzeniu dalszych badań w ramach tej problematyki.

BIBLIOGRAFIA

- Bielecki, J., Nowicki, W. (1991). Charakterystyka elementów struktury osobowości będących przedmiotem badań. W: J. Bielecki, W. Nowicki (red.), *Studia z psychologii: badania nad zmianami osobowości młodzieży męskiej i żeńskiej poddawanej intensywnemu oddziaływaniu katolickiej formacji religijnej* (t. 3, s. 9-107). Warszawa: ATK.
- Bulzak, A., Celińska-Miszczuk, A. (2009). Style działania obronnego i synergicznego a psychologiczna jakość życia. W: Z. Uchnast (red.), *Synergia w relacjach interpersonalnych i w organizacjach. Wybrane zagadnienia z psychologii kierowania* (s. 93-116). Lublin–Nowy Sącz: TN KUL–WSB-NLU.
- Celińska, A. (2007). *Porównawcza analiza typologii osobowości C. G. Junga i W. Sterna* (mps pracy doktorskiej, Archiwum KUL).
- Celińska, A. (2008). Czy Williama Sterna koncepcja osoby ludzkiej jest wciąż inspirująca? W: A. Tokarz (red.), *Wielkie teorie osobowości: koniec czy początek?* (s. 151-165). Lublin–Nowy Sącz: TN KUL–WSB-NLU.
- Cloninger, C. R. (1994a). Temperament and personality. *Current Opinion in Neurobiology*, 4, 2, 266-273.
- Cloninger, C. R. (1994b). The genetic structure of personality and learning: A phylogenetic model. *Clinical Genetics*, 46, 1, 124-137.
- Fitts, W. H. (1965). *The Tennessee Self-Concept Scale: Manual*. Los Angeles: Western Psychological Services.
- Fitts, W. H., Roid, G. H. (1988). *Tennessee Self-Concept Scale (TSCS): Revised manual*. Los Angeles, CA: Western Psychological Services.
- Hornowska, E. (2007). *Wykorzystanie psychobiologicznej koncepcji osobowości C. R. Cloningera w obszarze uzależnień*, <http://www.narkomania.org.pl/czytelnia/25> (9.03.2009).
- Łaguna, M. (1996). *Budować obraz siebie*. Lublin: RW KUL.
- Maslow, A. H. (1971). *The farther reaches of human nature*. New York: The Viking Press.
- Maslow, A. H. (1986). *W stronę psychologii istnienia*. Warszawa: IW PAX.
- Maslow, A. H. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: IW PAX.
- Pastuszka, J. (1959). *Charakter człowieka*. Lublin: TN KUL.
- Peterson, C., Park, N. (2007). Klasyfikacja i pomiar sił charakteru: implikacje dla praktyki. W: P. A. Linley, S. Joseph (red.), *Psychologia pozytywna w praktyce* (s. 263-283). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Peterson, C., Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A classification and handbook*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. W: S. Koch (red.), *Psychology: A study of a science* (s. 184-256). New York: McGraw-Hill.
- Rogers, C. R. (1991). *Terapia nastawiona na klienta. Grupy spotkaniowe*. Wrocław: Thesaurus Press.
- Stern, W. (1938). *General psychology from the personalistic standpoint*. New York: Macmillan.
- Stern, W. (1950). *Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage*. Haag: Martinus Nijhoff.
- Uchnast, Z. (1995). *Tennessee Skala Obrazu Siebie* (mps, Katedra Psychologii Ogólnej KUL).
- Uchnast, Z. (2000). Style aktualizacji siebie. W: J. Makselon, B. J. Soiński (red.), *Człowiek przełomu tysiącleci: problemy psychologiczne. Materiały z 31 Sympozjum Sekcji Psychologii Komisji Episkopatu ds. Nauki, Częstochowa 12-14.09.1999* (s. 139-152). Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT.

- Uchnast, Z. (2007). *Wybrane Skale Psychologicznej Jakości Życia* (mps, Zakład Psychologii Ogólnej KUL).
- Uchnast, Z. (2008a). *Kwestionariusz Stylów Działania* (mps, Katedra Psychologii Ogólnej KUL).
- Uchnast, Z. (2008b). Typy charakteru i ich korelaty osobowościowe w wymiarze współdziałanie – zabezpieczanie się. W: B. J. Sowiński (red.), *Edukacja. Teologia i dialog: psychologiczne i pastoralne aspekty kapłaństwa* (t. 5, s. 121-133). Poznań: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UAM.
- Uchnast, Z. (2010). Samoaktualizacja czy aktualizacja siebie: spór o paradygmat ekspresji czy synergii. W: H. Wrona-Polańska, M. Ledzińska, G. Rudkowska (red.), *W kręgu aksjologii i psychologii* (s. 113-122). Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.

CHARACTER TYPES AND SELF-CONCEPT

S u m m a r y

The present study aims to answer the following question: What multidimensional relationships exist between character type and the structure of a person's self-concept? We examined 174 students of theology using Z. Uchnast's Action Styles Questionnaire (KSD) and W. H. Fitts' Tennessee Self-Concept Scale (TSCS), translated and elaborated by Uchnast. The former method was used to define character types in the examined group. The latter method was used to describe the structure of the individual's self-concept. Our analysis points to a positive self-concept among those who are oriented toward synergy with others (synergetic or cautious character type). By contrast, people with a negative self-concept are those oriented toward self-preservation (conformist or competitive character type). There is a characteristic dissimilarity in the configuration of TSCS scores between people whose character types are oriented toward synergy and people whose character types are oriented toward self-preservation. The existence of this dissimilarity indicates that the fundamental, qualitative difference between character types lies in their orientation either toward synergy with others or toward self-preservation.

Key words: character, character types, self-concept, action styles, synergy, self-preservation.